

Kiss Zoltán Károly

A híd túl messze van?

– Húszéves a szerzői jogi törvény

■ Az Országgyűlés 1999. július 6-án fogadta el és 1999. szeptember 1-jével léptette hatályba a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényt (Szt.), a kreatív tevékenységből származó egyéni, eredeti, tudományos, művészeti vagy irodalmi alkotások védelmének, valamint a szellemi alkotás ösztönzésének alapvető fontosságú jogforrását. A törvény célkitűzése a nemzeti, az európai és az egyetemes kultúra értékeinek megbecsülése, megóvása mellett a magán- és a közérdek kényes egyensúlyának megteremtése, illetve fenntartása. Mindez a kulturális színtér szereplőire vetítve azt jelenti, hogy a szerzői jognak a szerzők és más jogosultak, a felhasználók, valamint a nagyközönség egymással sokszor ellentétes érdekei között kell biztosítani az egyensúlyt.

Az évforduló kapcsán jelen írásban áttekintjük az elmúlt két évtized néhány történéseit, elsősorban abból a megközelítésből, hogy milyen többletjogokkal, lehetőségekkel bővült a szerzői jog tárháza, másik oldalról pedig milyen jogtechnikai beavatkozások következtében sérültek vagy csorbultak a szerzők személyhez fűződő, illetve sokkal inkább vagyoni jogosultságai. A szubjektív szupervízió keretében felvillantunk néhány jogalkotási csavart, amikor más jogágak törvényeiben került sor egyes szerzői jogi jogviszonyokat vagy az alkotók jogait érintő rendelkezések bevezetésére. Arra is ki kell térni, hogy a túlterjeszkedő jogalkotási megoldások mennyiben bontották meg a szerzői jog vékony szövetét.

A NAVA-rejtély

A tizenöt éves Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA) különleges helyet foglal el a hazai kulturális életben: tevékenységét tekintve egyszerre végez közgyűjteményi, archívumi és médiaszolgáltató feladatokat, mindezt a virtuális térben, elektronikus formában. Az audiovizuális kötelezpéldányok gyűjtése elsődlegesen a jelek mősorszórásból való közvetlen rögzítésével történik, vagyis nem jön létre felhasználási szerződés a NAVA és a médiaszolgáltató között, továbbá a NAVA nem szerez semmilyen felhasználási

lási jogot a rögzített műveken. A médiatartalmak hozzáférhetővé tétele két szabad felhasználási klauzulán nyugszik: a művek belső intézményi célra való többszörözésén és a kedvezményezett intézmények nyilvánosságához való közvetítésén.

A szerzői jogilag szabályos működtetés során az intézmény köteles olyan műszaki intézkedés alkalmazására, amely megakadályozza a gyűjteménye hozzáférhetővé tett elemeinek módosítását, engedély nélküli többszörözését és az igénybevevőként meghatározott személyek körén kívülre irányuló, engedély nélküli közvetítését. A kedvezményezett intézmény gyűjteménye e szabad felhasználás alapján való hozzáférhetővé tétel céljából bármely más, privilegizált intézmény gyűjteményével szabadon összekapcsolható. Ez biztosította a jogi és a műszaki keretet a KönyvtárMozi projekthez, amely a kistéleplési könyvtárakban teszi elérhetővé a magyar filmkultúra kincseit, köztük az MMA értékes alkotásait.

E szabályok átültetésekor a jogalkotó elment a lehetőségek határáig, sőt, egyes vélemények szerint még azon is túlterjeszkedett a művek meghatározott intézményekben történő dedikált hálózati hozzáféréseinek bevezetésével. Az eltelt időszak nem igazolta azt a félelmet, hogy e tágan értelmezett szabad hozzáféréssel számottevő hátrány érne az alkotókat.

Önkéntes versus hivatásos műnyilvántartás

A szerzőség védelmének törvényi újraszabályozása iktatta be és értékelte fel azonnal az önkéntes műnyilvántartás intézményét, összefüggésben annak a bizonyítási igénynek a rendezési szándékával, hogy jogvita esetén kit is kell a mű szerzőjének tekinteni, illetve a szerző mikor hozta létre a művét. A 2006-ban bevezetett többes vélelem azt jelenti, hogy a soron következő vélelem akkor lép be, ha az előző vélelem valamilyen oknál fogva nem alkalmazható. Ennek megfelelően az ellenkező bizonyításáig azt kell szerzőnek tekinteni,

- akinek a nevét ilyenként a művön a szokásos módon feltüntették,

- aki a művet sajátjaként a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál (SZTNH) önkéntes műnyilvántartásba vetette, és ezt közokirattal igazolja,¹

- aki ezt közös jogkezelő szervezet által a közös jogkezelés alá tartozó művekről, szomszédos jogi teljesítményekről, illetve jogosultakról fenntartott adatbázis alapján kiállított teljes bizonyító erejű magánokirattal igazolja,²

- aki a művet először hozta nyilvánosságra.

A vélelmek bevezetéséről rendelkező szabályozás nem köti semmilyen alakszerűséghez a szerzői jogi védelem keletkezését, hanem csak a szerző számára könnyíti meg szerzői mivoltának bizonyítását. Az önkéntes műnyilvántartás rendeltetése az, hogy teljes bizonyítóerejű magánokirattal igazolja azt a tényt, hogy az adott mű a nyilvántartásba vétel időpontjában a műjegyzékbe vétel szerinti tartalommal létezett és elősegítse a szerzőség, valamint a mű azonosíthatóságának bizonyítását.

A műtípusok sajátosságaira tekintettel, az önkéntes műnyilvántartás eltérő szerepet játszik az egyes műfajok, műtípusok körében. Különösen hasznos lehet az irodalmi művek egyes fajtáinál (szakirodalmi művek) és a vizuális művek (leginkább az alkalmazott grafika) területén. Audiovizuális alkotások esetében értelemszerűen kisebb a jelentősége a műnyilvántartásnak, hiszen egy filmalkotás vagy televíziós műsor esetében nem tekinthető tipikusnak a szerzőség vitatása, ugyanakkor a gyártást megelőző szinopszis, forgatókönyv, irodalmi mű önkéntes műnyilvántartásba vétele hasznos lehet. Különösen egy piacképesnek gondolt és jelentős befektetést igénylő szoftver vagy honlap elsőbbségi vélelmét biztosíthatja az önkéntes műnyilvántartás, ahogy erre vannak is példák a hazai gyakorlatban. Magyarországon a jogintézmény egyszerűsége és olcsósága (ötezer forint művenként) ellenére évente mindössze néhány száz mű kerül nyilvántartásba, szemben az USA *copyright register*-ébe bejegyzett évi sok százezer művel. Az amerikai regisztrációk számaránya egy főre vetítve is jóval magasabb, mint Magyarországon (nagyjából százszorosa), azzal együtt is, hogy nem mérhető egymáshoz a két ország területe, nyelvi lefedettsége, gazdasága és kulturális piaca. Bár az évente létrehozott szerzői művek mennyisége nem ismert, valószínűsíthető, hogy a hazai számadatok a társadalom szellemi tulajdonvédelmi tudatosságának alacsony fokát is tükrözik.

Az „árva művek” felszabadítása

A XXI. század elején következett be az a szemléletváltás, amely felerősítette az igényt kulturális „hagyatékunknak” az új technikák segítségével történő megőrzésére és teljes

gazdagságában a közönség elé tárására. A szakértők a problémafeltárás és megoldáskeresés nyomán jutottak el az „árva művek” („orphan works”) kérdésköréhez, pontosabban ahhoz, hogy az állam milyen stratégiai, költségvetési és szerzői jogi eszközökkel tudja előmozdítani azoknak a műveknek a hozzáférhetőségét, amelyek – annak okán, hogy szerzőjük ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik – a hagyományos szerzői jogi eszközökkel nem kezelhetők. Az árva művek előfordulása műfajonként eltérő, ahogy műtípusonként más-más nehézségek merülnek fel velük kapcsolatban. Becslések szerint a könyvtári állományokban található művek kb. 20 százaléka tartozhat ebbe a körbe. Az immobil kulturális örökség digitalizálásának és internetes felhasználásának igénye nyomán fogadták el az Európai Bizottság digitalizálási ajánlását,³ amely javasolja a tagállamok számára, hogy hozzanak létre mechanizmusokat az árva művek felhasználásának megkönnyítésére, illetve támogassák a köztudottan árva művek és a közkincsbe tartozó művek listáinak elérhetőségét.

Nemzeti jogunk 2009-ben vezette be az ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó szerző alkotása felhasználásának hatósági engedélyezését, az SZTNH-hoz telepítve az eljárás lefolytatását és az engedély kiadását. Ahhoz, hogy egy mű vagy teljesítmény árvának minősüljön, az Sztj. az általában elvárható gondossággal és jóhiszeműen elvégzett jogosulktutatást írja elő. Nem sokkal később fogadták el az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól szóló 2012/28/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvet, amely az árva műveknek egy jól körülhatárolható, szűkebb felhasználói körben és kizárólag a digitalizáláshoz, online hozzáférhetővé tételhez kapcsolódó felhasználását szabályozta. Az irányelv közvetlen célja annak a lehetőségnek a megteremtése volt, hogy a múzeumi, könyvtári, audiovizuális archívumi gyűjteményekben szereplő olyan művek is digitalizálhatók és interneten hozzáférhetővé tehetők legyenek, amelyeknek szerzői ismeretlenek vagy ismeretlen helyen tartózkodnak.

Jelenleg még nem látható az irányelv bevezetésének hatása akár a szerzői jogi környezetre, akár a kedvezményezett intézmények archívumai „elfekvő” állományának mobilizálására. A jogalkotói cél egyértelműen az volt, hogy jogszerű módon elérhetővé váljon az audiovizuális kulturális örökség a lehető legszélesebb nyilvánosság számára, miközben nem tudható, hogy az intézmények vállalni fogják-e az előzetes kutatásra szánt időt, a befektetett munkát és az esetleges anyagi kockázatot. Az úgynevezett első típusú árvamű-felhasználási rendszer hazai gyakorlatának tapasztalatai nem sok jóval kecsegtetnek. A szabályozás

bevezetések az SZTNH évi 500 eljárással kalkulált, ami a 102 500 forint igazgatási szolgáltatási díjjal számolva kb. 50 millió forint/év bevételt hozott volna a Hivatalnak. A tényleges adatok ehhez képest a következők:⁴

Mint látható, a hagyományos árvamű-felhasználási rendszerben főként zeneművekre és irodalmi művekre kértek engedélyt, nem túl jelentős számban. Szembetűnő, hogy a régi filmalkotások tekintetében elvétve nyújtottak be kérelmeket. Csak remélni lehet, hogy a nemzetközi és hazai adatbázisokkal való kapcsolatok kiépülését követően fel-

fogalmát a filmalkotásokon a hatályos és a korábbi szerzői jogi törvények alapján az államot megillető vagyoni jogok összessége alapulvételével határozták meg, és az ide tartozó filmalkotások vagyongazdálkodási jogát térítésmentesen a Magyar Nemzeti Filmarchívum⁶ részére adták át.

A közszolgálati médiarendszer átalakításának keretében, annak részeként 2011. január 1-jétől az eredetileg négy közszolgálati médiaszolgáltató Zrt. (Magyar Rádió, Magyar Televízió, Duna Televízió, Magyar Távirati Iroda) vagyonának kezelését, illetve egyes feladatait a Mé-

diaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (MTVA) vette át. A médiatörvényben ennek az intézkedésnek kellett megteremteni a szerzői jogi feltételrendszerét oly módon, hogy azon szerzői művek és egyéb teljesítmények, amelyek részben vagy egészben a közszolgálati médiaszolgáltatók tulajdonában voltak, engedély- és térítésmentesen az MTVA tulajdonába kerüljenek. A helyzetet az tette bonyolulttá, hogy az MTVA nem jogutódja a közszolgálati médiaszolgáltatóknak, csu-

Év	Engedélyek száma összesen	Zeneművek	Próza művek (pl. kabaré, kuplé)	Hangjáték	Irodalmi művek	Audiovizuális művek	Építészeti művek
2010	15	8	5	-	1	1	-
2011	1	-	-	-	1	-	-
2012	33	-	-	-	33	-	-
2013	17	-	-	-	17	-	-
2014	8	-	-	-	8	-	-
2015	6	-	-	-	6	-	-
2016	10	-	-	-	9	-	1
2017	19	-	-	-	18	1	-
2018	-	-	-	-	-	-	-
2019	2	-	-	1	1	-	-
Összesen	111	8	5	1	94	2	1

lendül a kedvezményezett intézményeket helyzetbe hozó felhasználás és az ilyen művek bejelentése.⁵ Mindaddig, amíg ez a jogkövető magatartás nem válik rutinná, attól lehet tartani, hogy az intézmények a könnyebb megoldást választva, jogosultkutatás és hatósági engedélyeztetés nélkül veszik használatba az archívumaikban fellelt árva műveket. Mindezek tükrében nem beszélhetünk a jogintézmény sikerességéről egyik árvamű-rezsim esetében sem.

A közszolgálati médiaarchívum újrapozicionálása

A szerzői jogon túli szabályozás ékes példája a nemzeti filmvagyonra vonatkozó szabályozás megteremtése a mozgóképtörvényben, majd – ennek mintájára – a közszolgálati médiavagyon fogalmára, egyesítésére és felhasználására vonatkozó jogi keretek megteremtése a médiatörvényben. Az előbbinek fontos rendelkezése volt azon nemzeti filmalkotások állami tulajdonban tartásának biztosítása, amelyek előállítója a magyar állam (pontosabban állami filmstúdió) volt. Ennek érdekében a nemzeti filmvagyon

pán a feladataik és a vagyonuk jelentős része került át az MTVA-hoz. A dilemmát csak úgy lehetett feloldani, hogy a közszolgálati médiavagyon fogalmi körét a lehető legszélesebben határozták meg, ezáltal biztosítva egyrészt az MTVA teljes körű megszerzését, másrészt a közszolgálati médiaszolgáltatás archív műsorszámokkal történő ellátásának folyamatos biztosítását, több garanciális szerzői jogi feltételnek való egyidejű megfeleléssel. E rendelkezések megjelenésekor ugyanis olyan értelmezések is napvilágot láttak, miszerint ezek a szabályok a jogosultak vagyoni jogainak normatív eszközökkel történő államosítását jelentik, ami azzal a veszéllyel fenyeget, hogy a művészek és más jogosultak az elismert jogoknak és jövedelmeknek csak töredékét kapják meg, vagy azokat akár el is veszíthetik. Az így kialakított „kétpólusú” (Sztj. és médiatörvény) jogszabályi környezet megfelelő, és nincs olyan szabályozási szükséglet akár az alkotói, akár a felhasználói oldalon, amely jogalkotói beavatkozást igényelne a közszolgálati médiaarchívum használata érdekében.

A reprográfiai jogdíj mértékének limitálása

Szerzői jogunk 2000. szeptember 1-jétől vezette be a nyomtatott formában terjesztett művek magáncélú fénymásolása vagy más hasonló módon történő többszörözése után járó kompenzációt, a reprográfiai jogdíjat. A reprográfiával érintett művek köre könyvekben, folyóiratokban közzétett írásművek, zeneszövegek, képzőművészeti alkotások, szakmai és tudományos tanulmányok és ábrázolások, vagyis a betűvel, grafikával, fényképpel kifejezett nyomtatott művek. A törvény a díjfizetésre kötelezettek két csoportját határozza meg: az első körbe a reprográfiára szolgáló készülék gyártói, illetve importőrei, míg a másodikba a reprográfiára szolgáló készüléket ellenérték fejében üzemeltetők tartoznak. A nagy felhasználói szervezetek (egyetemek, könyvtárak, közigazgatás, nonprofit

szektor stb.) csak abban az esetben alanyai ennek a jogdíj-fajtának, ha üzletszerű másolást folytatnak.

Az írókat és a kiadókat megillető jogdíjakat a Magyar Reprográfiai Szövetség (RSZ) állapítja meg. A díj megállapításakor figyelembe kell venni a készülék használati módját, teljesítményét, az ellenérték fejében történő üzemeltetés esetében a működés helyét is. Ez a szabály a kötelezettek második csoportjára jól alkalmazható, míg az elsőre már kevésbé: a készülékek gyártási és importálási fázisában ugyanis még nem ismert, hogy mennyi lesz a gépeken a védett művek másolási aránya. Ebből következően az RSZ a készülékek teljesítményét (a percenként készíthető másolatok számát) vette alapul a gyártói és importőri reprográfiai jogdíj mértékének meghatározásánál, ami hozzávetőleg elérte a készülékek bekerülési árának 10 százalékát. Ehhez képest az Szjt. 2005. évi módosítása – túllépve a magyar szerzői jog hagyományain és elvein – a díjmegállapításnál felső korlátot állapított meg: a reprográfiai díj mértéke legfeljebb a reprográfiára szolgáló készülék gyártói kibocsátási árának 2 százaléka, illetve külföldön gyártott készülék esetében legfeljebb a jogsza-

bály szerinti vám alapjának 2 százaléka.⁷ Ez az informatikai lobbij nyomására elfogadott rendelkezés „kőbe véste” a készülékgyártói reprográfiai díj mértékét, és megágyazott a szerzői jogot gyengítő későbbi szabályok bevezetésének.

Jogdíjbevételek közösségi célra történő felhasználása

L. Simon László, az Országgyűlés Kulturális Bizottságának elnöke az Szjt. 2013. évi módosítását követő parlamenti sajtótájékoztatón azzal indokolta az üres hordozói (CD, DVD, pendrive stb.) és a reprográfiai jogdíjak 25 százalékának, valamint a kulturális támogatásaik túlnyomó részének a közös jogkezelő szervezetektől a Nemzeti Kulturális Alaphoz (NKA) történő átszivattyúzását, hogy az NKA hatékonyabb és olcsóbb, mint az Artisjus, így jobban szolgálja a művészek érdekeit, és az NKA újonnan felálló kollégiumain keresztül maguk a művészek dönthetnek majd a pénz sorsáról. Az azóta eltelt évek történései azonban nem mindenben támasztották alá a politikus nyilatkozatát.

A magánmásolási és a reprográfiai díjakból származó – indokolt kezelési költséggel csökkentett – bevétel 25 százalékát tehát a jogosultak érdekében kulturális célokra kell felhasználni. A közös jogkezelő szervezet az NKA számára történő átadással teljesíti ezt az előírást. A közös jogkezelő köteles az ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó jogosultnak járó, ki nem fizethetőnek minősülő (fel nem osztható) jogdíjbevételek 90 százalékát⁸ kulturális célokra az NKA számára átadni. Az NKA a közös jogkezelő szervezettől átvett összeget az NKA-törvényben foglalt támogatási célokra használja fel, az adott összeget átadó közös jogkezelő szervezet által képviselt jogosultak javára. A közös jogkezelő csak a fennmaradó 10 százalékot fordíthatja szociális vagy kulturális célokra. Ez a törvénymódosítás több szakértő álláspontja szerint aggályos, mivel a tulajdonhoz fűződő jogot sérti, hogy a közös jogkezelő legfőbb szervének nincs valódi rendelkezési joga: csak akkor nyújthat szociális támogatást a tagjainak, ha a támogatásra szánt összeg nagyobb részét befizeti az állami költségvetésbe. Ugyancsak problémás, hogy semmilyen szabály nem biztosítja a szerzők részvételét az NKA konkrét támogatási döntéseinek meghozatalában. Mindezeket tovább terhelte, hogy az NKA-nak 2017-ig nem volt olyan szakkollégiuma, amely a filmek alkotói vagy előállítói számára kulturális célú pályázatot írt volna ki.⁹

Mára a helyzet annyiban konszolidálódott, hogy az emberi erőforrások minisztere (mint az NKA mindenkori elnöke) az érintett jogosulti csoportokat „lefedő” szakkollégiumok pályázati keretét a közös jogkezelő szervezetek által befizetett összeggel évről évre megemeli. Ettől függetlenül nem ártana, ha transzparensabb lenne a közös jog-

kezelőktől befolyt díjösszegek és hasznosulásuk módjának közzététele.

Az építészeti alkotásokra vonatkozó szerzői jogi szabályozás reformja

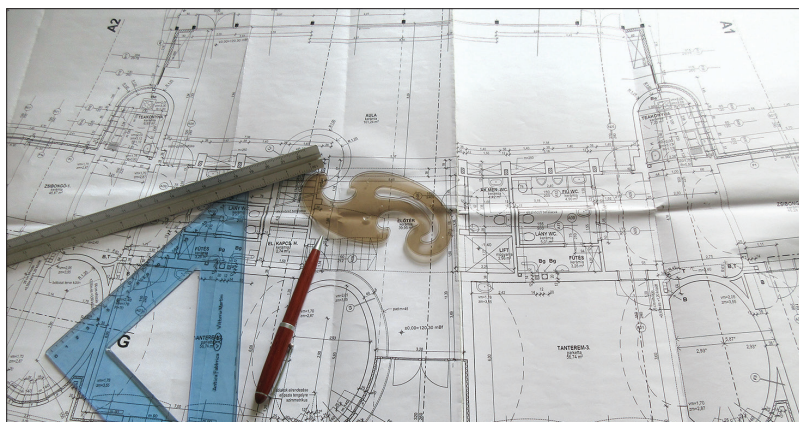
Az eredendő probléma az volt, hogy az építészeti alkotások szerzői jogi értelemben vett felhasználása – különösen azok valamilyen okból szükségessé váló átépítése, bővítése esetén – gyakran gyakorlati nehézségekbe ütközött. A jelenlegi közhasználatú épületállomány jelentős része ugyanis a rendszerváltozást megelőző időszakban működő állami tervezőintézetek alkalmazottai által létrehozott építészeti alkotás, amelyeknél nem delegálták a rendelkezési jog gyakorlását egyetlen állami szervhez sem az állami tulajdonú tervdokumentációkhoz kapcsolódó vagyoni jogok tekintetében. A rendezési elképzelések között szerepelt az államot megillető, építészeti művekhez kapcsolódó szerzői jogok tekintetében a rendelkezési jogokat gyakorló állami vagyonkezelő szervezet kijelölése, amivel lehetővé válik az ide tartozó tervdokumentációk megfelelő hasznosítása.

A 2019-től bevezetett szabályozás célja annak egyértelművé tétele volt, hogy az állami vagy önkormányzati (tanácsi) tulajdonú tervezővállalatokban létrehozott építészeti és mérnöki alkotások szerzői vagyoni jogai (a Nemzeti Tervvagyon) nem a céget privatizáló jogutódokat, hanem a nemzeti vagyon részeként a Magyar Államot illeti meg, amennyiben azokat a privatizációs szerződéssel a Magyar Állam nem adta át. A Nemzeti Tervvagyonnak minősülő építészeti-műszaki dokumentációk folyamatos gyűjtése, megőrzése, vagyonkezelése a Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft. (LTK) feladata lett. Ez a társaság rendelkezik ugyanis a szükséges tudással és gyakorlattal, amely lehetővé teszi, hogy a Nemzeti Tervvagyon körébe tartozó építészeti-műszaki dokumentációk szerzőinek nyilvántartása és a dokumentációk kezelése naprakész és elérhető legyen. Az LTK által vezetett nem közhiteles nyilvántartás nem előfeltétele sem a szerzői jogok létezésének, sem gyakorlásának. Feladata elsődlegesen az esetleges felhasználások esetén a jogosult megtalálása és az engedélykérés megkönnyítése. Ellenkező bizonyításig valamely építészeti alkotás esetén azt kell szerzőnek tekinteni, aki a szerzői jogi nyilvántartásban szerzőként szerepel. Ennek megfelelően egy épület átépítése, terv átdolgozása esetén a nyilvántartásban szerzőként megjelölt személytől szükséges felhasználási engedélyt kérni.¹⁰

Ha a szerző személye nem állapítható meg, és a jogok nem tartoznak a Nemzeti Tervvagyon körébe, arra az esetre az árva művek felhasználására vonatkozó szabályozás kreatív

kiegészítése teremti meg a lehetőséget az építészeti alkotások átépítésére: árva műnek minősülő építészeti alkotások esetén – ha az épület tulajdonosa terjeszti elő a felhasználás iránti kérelmet – az SZTNH engedélye az építészeti alkotás átdolgozására is kiterjed. Ezzel a megoldással megtörik az árva művekkel kapcsolatos engedélyezési szisztéma eddigi logikája, mivel más műtípusok esetében nincs lehetőség az alapmű átdolgozására. Problémát okoz az is, hogy az árvamű-minősítés megdőlhét, ha a szerző jelentkezik, bizonyítja szerzőségét és esetleg tiltja a további felhasználást. Ilyen esetben az árva mű felhasználási engedélyének hatálya megszűnik, és a szerző viszonylagos viszsza rendezésre is igényt tarthat.

A rendezés fontos eleme egy új szabad felhasználási eset bevezetése is, amely lehetővé teszi az épület rekonstruk-

ciója érdekében épület, rajz vagy épületterv formájában megjelenő művészeti alkotás engedély- és díjfizetés nélküli többszörözését, valamint a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételét. Erre kizárólag az épület helyreállítása érdekében kerülhet sor, és csak többszörözésre vonatkozhat.

Senki nem vitatja, hogy a rendszerváltást megelőzően állami keretek között, munkaviszonyban készült építészeti tervek egységes kezelésének megteremtése közérdek, továbbá azokra a tervekre kizárólag az állam szerezhett vagyoni jogot. A cél is helyeslendő: a Nemzeti Tervvagyon felállításával legyen egyértelmű, mely épületekre és azok terveire vonatkozóan gyakorolhatja egy állami szerv a vagyoni jogokat. Ez rendkívül sok építkezést felgyorsíthat. A jövő dönti el, hogy a gyakorlat is visszaigazolja-e majd ennek a megoldásnak a helyességét és életképességét.

Az állami szerepek és szereplők változásai

A szerzői jogvédelemhez kapcsolódó állami feladatokat két csoportba sorolhatjuk: az egyik a szerzői joggal összefüggő jogalkotási és igazgatási jellegű feladatkör, a másik

a közös jogkezelő szervezetek felügyelete, díjszabásaik jóváhagyása. Az Szjt. hatálybalépéséig a feladat meghatározó és megkerülhetetlen képviselője a mindenkori kulturális tárca volt, amely egy személyben felügyelte a közös jogkezelési tevékenységet, és jóváhagyta a díjszabásokat. A szerzői jogi jogalkotás főfelelőse mind abban az időben, mind a későbbiekben az Igazságügyi Minisztérium volt. A fordulat az Szjt. 1999. szeptember 1-jei hatálybalépését követően következett be: az SZTNH (2018-ig Magyar Szabadalmi Hivatal) a szellemi tulajdonjoggal összefüggő jogalkotásba és a nemzetközi együttműködésbe való bevonása mellett véleményezési jogot kapott a díjszabások tekintetében, továbbá az Artisjustól átvette a Szerzői Jogi Szakértő testület (SZJSZT) adminisztrációs feladatait. A díjszabások jóváhagyása 2010-ig a kultúráért felelős miniszter hatásköre maradt azzal, hogy – az SZTNH elnöke mellett – a jelentős felhasználóktól és érdekvédelmi szervezeteitől, valamint a magánmásolási és a reprográfiai jogdíj tekintetében az informatikáért felelős minisztertől előzetes véleményt kellett kérnie. Jóllehet a felsorolt állami szervek csak a díjszabások szerzői jogi jogszabályoknak való megfelelését vizsgálhatták, a felhasználói szervezetek és az őket képviselő minisztériumok kiemelt helyzetbe hozása egyre konfliktusosabbá tette a díjszabások egyeztetési szakaszát és elfogadását. Ez a folyamat 2010-ben tetőződött be, amikor a közös jogkezelés felügyeleti rendszerének átalakítása nyomán a kulturális minisztertől az igazságügy-miniszterhez került a díjszabások jóváhagyása, mindössze véleményezési jogot hagyva az előbbinél. Nem egyértelmű, hogy van-e összefüggés a két dolog között, az viszont tény, hogy az utóbbi években többször is előfordult egyes díjszabások jóváhagyásának elutasítása az éves infláció mértékét meg nem haladó díjemelési szándékok miatt.

2011-től a közös jogkezelők nyilvántartása és felügyelete az SZTNH hatáskörébe került a tevékenység feletti állami kontroll hatékonyabb gyakorlása céljából. Mivel az SZTNH saját bevételből gazdálkodó kormányhivatal, a jogalkotó felügyeleti díj bevezetéséről gondoskodott, melynek mértéke a közös jogkezelő szervezetek éves nettó díjbevételeinek 0,3 százaléka lett.¹¹ A hazai szabályozástól nem idegen a felügyeleti díj és a felügyeleti bíróság intézménye, csupán az vet fel kérdéseket, hogy ezek az elvonások közhasznú, közcélú tevékenységet folytató egyesületeket érintenek, mely szervezetek bevételei kizárólag a képviselt jogosultakat illetik meg. Emellett a 2011-től tovább bővültek a felügyeleti jog gyakorlásának eljárási szabályai és tartalmi elemei, és szigorodtak a nyilvántartásba vétel feltételei is. Mindezekkel a felügyeletre vonatkozó részletszabályozás elérte, sőt meghaladta azt a

követelményszintet, amit a közös jogkezelési irányelv írt elő a tagállamoknak.

Jogharmonizációs kötelezettség tette szükségessé a több tagállam területére kiterjedő hatályú felhasználási engedélyeket adó közös jogkezelő szervezetre és a független jogkezelő szervezetre vonatkozó szabályok bevezetését. Egnél több EGT-állam területére kiterjedő (multiterritoriális) engedély kizárólag zeneművek online felhasználására adható, és a kérelmezőnek a közös jogkezelők számára előírt feltételeken túlmutató követelményeknek is meg kell felelnie. A független jogkezelő szervezet különlegessége abban mutatkozik meg, hogy nem áll a jogosultak tulajdonában vagy ellenőrzése alatt, és nyereségszerzési céllal működik. Célja, hogy a közös jogkezeléstől szervezetileg elkülönült és a jogosultaktól független, alapvetően profitorientált jogkezelési (praktikusan inkább ügynöki, ügynökségi) tevékenységet végző szervezetekre is – meghatározott eltérésekkel – a közös jogkezelő szervezetekre irányadó előírások vonatkozzanak. Multiterritoriális engedély kiadására mindmáig nem került sor, míg független jogkezelő szervezetként két szervezetet vett nyilvántartásba az SZTNH egy-egy felhasználási mód tekintetében. Egy új jogintézmény sikerességét, életképességét természetesen nem lehet mennyiségi oldalról vizsgálni, mégis adódik a kérdés: sok hűhó semmiért?

Egyeztető testület feladat nélkül

Az egyeztető testületet az Szjt. hozta létre, kizárólag az egyidejű, változatlan, vezetékes (kábeltvés) továbbközvetítéssel kapcsolatban, a jogosultak és a továbbközvetítést végző szervezet között a díjazásra és a felhasználás egyéb feltételeire vonatkozó viták feloldása céljából. A többszöri hatáskörbővítésnek köszönhetően jelenleg a közös jogkezelő szervezetek, a jogosultak és a felhasználók között a közös jogkezeléssel összefüggésben felmerülő minden jogvitáival összefüggésben a testülethez lehet fordulni.

Az intézményes szerzői jogi mediáció lehető legsebbebbre nyitása ellenére a mai napig egyetlen esetben sem járt el ez a testület. Felvetődik a kérdés, hogy ennek oka a felek közötti antagonisztikus ellentétben, a testület eljárásának relatíve magas díjában¹² vagy más okban keresendő. A kérdésre csak teoretikus válasz adható: a frontvonalak ma már nem a szerzői jogosultak, illetve közös jogkezelő szervezeteik és a felhasználók között húzódnak, hanem sokkal inkább az előbbiek és az őket felügyelő szervek között. Ezeknek a konfliktusoknak a rendezésére azonban nem rendelkezik hatáskörrel az egyeztető testület, bírósági per indítását pedig egyelőre egyetlen jogosult vagy őket

képviselő szervezet sem kockáztatta meg. Az egyeztető testület eljárásának kötelezővé tételére a jogintézmény önkéntes jellege miatt nincs lehetőség.

Záró gondolatok

Nem állítható, hogy a jelen írásban tárgyalt témák mindegyikének jelentős hatása van (vagy lesz) a szerzői jog előtt álló kihívásokra, az ágazat jövőjének kijelölésére.

A kodifikátorokat jelenleg főként az Európai Unió szerzői jogi reformcsomagjának átültetése, míg a közös jogkezelő szervezeteket leginkább saját szerepük megőrzése, az ingyenes tartalomszolgáltatások semlegesítése és a jogosultak számára bevételt teremtő új piaci modellek meghonosításának lehetőségei foglalkoztatják.

A szakértők többsége egyetért azzal, hogy az Szjt. sikeres jogszabály, amit a jogharmonizáció miatti számtalan módosítás és a szerzői jogtól testidegen „külső beavatkozások” ellenére is érdemes, sőt szükséges megtartani. Az Szjt. – minden hibája ellenére – kellően figyelembe veszi, hogy a szerzői jog olyan kulturális jogi szakágazat, amelynek nagy gazdasági jelentősége van. Gyertyánfy Péter szerint az Szjt. elég erős híd ma is, hogy azon átdübörögjön a megnövekedett kulturális-gazdasági forgalom.¹³

2019–2020 fordulóján a kérdés leginkább az: ha drámai-an és visszavonhatatlanul felborul az egyensúly a szerzők és más jogosultak, valamint a felhasználók és a széles közönség érdekei között, akkor nem rendülnek-e meg még jobban az Szjt. ingtag tartópillérei, és nem épülnek-e fel új hidak (értve ez alatt új szereplőket, üzleti formákat, jogintézményeket) a kulturális és egyéb tartalmak átvezetésére? Még továbbmenve: lesznek-e még alkotók és készülnek-e új művek a szerzői jog meglévő keretei között, és fennmaradnak-e az ezeket közvetítő hidak (hidpénzről nem is beszélve), vagy a forgalom – és annak minden hozadéka – teljesen áttevődik a virtuális térre? Nagy László halhatatlan versét parafrázálva: ki viszi át fogában tartva a Tartalmat a túlsó partra?

JEGYZETEK

- 1 Az SZTNH által az önkéntes műnyilvántartás alapján kiadott igazolást hatósági bizonyítványnak kell tekinteni, amelynek tartalmát – az ellenkező bizonyításáig – mindenki köteles elfogadni.
- 2 Magyarországon korábban az Artisjus és a FilmJus végzett önkéntes műnyilvántartást. E tevékenységről mindaddig sem az egyesületek alapszabálya, sem pedig külön szabályzata nem rendelkezett, a gyakorlat alakította ki az általuk

végzett önkéntes műnyilvántartás rendszerét. 2006. április 15. után az érintett közös jogkezelőknek is az Szjt.-hez kellett igazítaniuk a gyakorlatukat. Mindazonáltal, a közös jogkezelők által kiállított tanúsítványok immáron nem annyira praktikus eszközök bírósági eljárások esetén.

- 3 A kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetővé tételéről, valamint a digitális megőrzésről szóló, 2006. augusztus 24-i 2006/585/EK bizottsági ajánlás.
- 4 Forrás: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/2019_11_07_arva_mu_nyilvantartas.xlsx.pdf
- 5 KISS Zoltán – SZIVI Gabriella: *A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete*. Bp., NMHH Médiatudományi Intézet, 2015, 211.
- 6 2012-től Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet, 2017-től a Magyar Nemzeti Filmalap Közhatal Non-profit Zrt.
- 7 *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Szerk. GYERTYÁNFY Péter, Bp., Wolters Kluwer, 2014, 103.
- 8 A törvénymódosítás 2013. évi elfogadásakor 70 százalék volt ez az arány, ami 2017-től módosult 90-re.
- 9 A sérelmes helyzet orvoslása érdekében a filmeseket tömörítő FilmJus beperelte a NKA-t; az ügy harmadfokon a Kúria ítéletével zárult, amely kimondta, hogy az NKA köteles a FilmJus-nak visszafizetni az átadott összeget, annak kama-taival együtt.
- 10 Annak, aki szerzői vagyoni jogainak megszerzését hitelt érdemlően (például szerződéssel) bizonyítja, az általános szabályok szerinti díjak és jogok érvényesítésére van lehetősége – akár középület esetén is.
- 11 A felügyeleti díj mértékét a szervezetek becsült bevételi adatai (évi kb. 15 milliárd forint) alapulvételével kalkulálták, így annak éves összege 45 millió forintba becsülhető, ami a hazai szabályozásból ismert hasonló felügyeleti díjak kulcsaihoz viszonyítva alacsonynak számít, és kizárólag a feladat ellátásához szükséges és indokolt költségek megtérülését hivatott biztosítani.
- 12 Az egyeztető testület eljárásának alapdíja az SZJSZT szakértői alapdíjának (180 000 forint + ÁFA) a kétszerese.
- 13 GYERTYÁNFY Péter: *Szerzői jogi törvényünk 20. évfordulója = Jogtudományi Közlöny*, 2019, 11. sz., 469.